

fordítás, akár eredeti), amely egyik népnek hírt visz a másíkról s ezen felül semmi emelkedettebb funkciót nem tölt be, nem irodalmi mű még. A legjobb esetben olvasmány, de nem örök értéke a költészetnek s a legtöbbször nem egyéb mint pusztá dokumentáció. Mai fordítás-irodalmunk nagyjából ilyen jellegű, közönségünk is ilyenként fogadja: irodalmi életünk információs rovata.

A műfordítás igazi haladó hagyománya, bármily furcsán hangzik, nem a Kardos László követelte mondanivalóbeli hűségben, hanem a hűtlenségben rejlik. Csak a fordító, hirdeti egy olasz közmondás. Il traduttore traditore. Nem is az általunk agyonsematizált és iskolás tartalom és forma egyensúlyában vagy egyensúly-bomlásában keresendő a mű problematikája, hanem egészen másutt. Irodalom akar-e lenni a fordítás vagy dokumentáció? S ha irodalom igényével lép fel, akkor az eredetiség rangjára kell emelkednie.

Vajon melyik népről adott hírt az Osszián-ciklus másfélszázaddal ezelőtt a polgári racionalizmus kátyújába jutott Európának? Tére és időn kívüli hőskorról, alig meghatározható régi dicsőségről szolozmázott, lírával áttüzesített, de alig rögzíthető epikus mondandójával, exotikus neveinek mágiájával, lelkendező tájképeivel. Elgomolygó pillanatfelvételei a klasszicizmus merev formáit bomlasztották végtelenné, komplex motívumai az egész európai romantikát segítették hozzá a világirodalom utolsó nagy kísérletéhez; visszatalálni a művészet osztatlan ősforrásához, ahol a műfajok még nem váltak el egymástól, a próza vers még, a vers pedig próza, az ember még egy a természettel, a leírás a cselekménnyel.

És ugyanez a romantika fedezi fel Dantét, szólaltatja meg Shakespeare-t a kontinensen, de legkevésbé sem az olaszt vagy az angolt látja bennük. Sőt, mégcsak nem is az igazi Dantét, és korántsem az igazi Shakespeare-t. Hanem önmagát, önnön romantikus énjét, helyesebben azt, ami abból hiányzott még, de szervesen beleillett. Egyetlen Shakespeare-fordításunknak sem volt oly termékeny hatása a magyar lírára, mint Vörösmarty bűbajos Lear-jének, mely mindmáig fordításirodalmunk csúcspontja. Pedig nagy a valószínűsége, hogy Vörösmarty nem is angolból fordította s egy mai kontrollszerkesztő kritikáját semmiképpen sem állta volna ki.

S vajon hírt hozott-e a XIX. századi orosz regény az orosz népről Európának? Kétségkívül igen. De ezt a híradást hitelesebb művek jobban végezték el, mint Gogol, Turgenyev és Tolsztoj művei. Az orosz regény hivatása messze túlnőtt a pusztá információ keretein s aki hatását ismeri, joggal kérdezheti: vajon egyáltalán képes lett volna-e Európa 1850 után regényt írni, ha nem áll mögötte az orosz irodalom?

Itt kell megpillantanunk a műfordítás központi szerepét: az idegen remekmű behatolását és erjesztő hatását kell lehetővé tennie, a műremek diktatúráját. S ha e remekmű még nem született meg, a fordítás-irodalomnak már akkor is egyengetnie kell a várva-várt nagy mű útjait. A múltból elsősorban ilyen tanulság vonható le s helytelen volna mindezt nem tekinteni haladó hagyományunknak.

Az irodalmakat elsősorban a remekmű diktatúrája viszi előre, ez fejleszt ízlést, változtat szemléletmódot, gerjeszt rajongást, képzeletet. A meglepetésként megjelenő remekmű, a nem várt és nem sejtett Vörösmarty-féle Lear- király, a Babits-Tóth Árpád-Szabó Lőrinc-féle Baudelaire, Bérczy Károly Anyeginje ezt a szerepet vitték és szerves tartozékaivá váltak nemzeti irodalmunknak.

Mi is biztosak vagyunk abban, amit Kardos László önmagáról érez: most nyílnak meg műfordító tervei és képességei előtt a legszebb távlatok. Fordítás-kötete egyik legkedvesebb ajándéka felszabadulás utáni könyvtermésünknek. Kívánjuk, hogy művészetének delelője a nem sejtett remekmű legyen, csak másodsorban tolmácsolás és mindenek fölött reveláció. Erre a rejtélyes pillanatra van szükségünk, amely ha elmarad, elmondhatjuk a költővel: »Csak egy lény hiányzik és minden néptelen«.

KARDOS LÁSZLÓ

NÉGY ÉSZREVÉTEL GYÖRY JÁNOS CIKKÉR E

Györy János szép cikkével sok mindenben egyetértek. Néhány ponton azonban ellent kell neki mondanom.

1. Azt irtaim könyvem utószavában, hogy a műfordítói gyakorlat feladata és jelentősége időnként módosul, de az a mozzanat, hogy a műfordítás valamely népről hírt hoz egy másik népnek, a művészi alkotásnak ebben az ágában mindig valamelyek látszik. Györy János ehhez a mondathoz ezeket a megjegyzéseket fűzi: »A mű... amely egyik népnek hírt visz a másíkról s ezen felül semmi emelkedettebb funkciót nem tölt be, nem irodalmi mű még...

a legtöbbször nem egyéb, mint pusztá dokumentáció. Mai fordításirodalmunk nagyjából ilyen jellegű, közönségünk is ilyenként fogadja: irodalmi életünk információs rovata. Itt két ellenvetésem van. A művészi alkotás, ez esetben a műfordítás nem olyan értelemben visz hírt egyik népről a másiknak, mint pl. a Magyar Távirati Iroda jelentései. Szükségképpen olyan funkciót is végez, amelyet Györy »emelkedettebb«-nek mond, — másképp nem volna mű-fordítás. Hogy a művészi fordító az irodalom síkjában tükrözi egyik nép számára egy másik nép életének valóságát — »hírt visz« egyikről a másiknak — ez semmiképp sem süllyesztí ezt a művészi munkát »információs rovat«-tá. Másik ellenvetésem más természetű. Györy egész mai fordításirodalmunkat — »nagyjából« — ebbe az információs rovatba utalja. Azt hiszem, téved. Élő fordításirodalmunk súlypontját nem volna szabad olyan harmadrendű munkákban keresnie, amelyek talán valóban alig többek sietős és pontatlan információnál. Élő fordítás-irodalmunk sokkal, de sokkal több ennél. Ennek az irodalomnak a súlyát Homéros, Sophokles, Shakespeare, Lope de Vega, Racine, Molière, Puskin, Turgenyev, Tolsztoj, Csehov, Gorkij és Solohov új tolmácsolásaiban kell keresnünk s az ezekhez hasonlóknak. Miféle »információs rovat« elég hatalmas ezeket az értékeket befogadni?

2. Györy ezt írja: »A műfordítás igazi haladó hagyománya... nem a... mondanivaló-beli hűségben, hanem a hűtlenségben rejlik.« Azt hiszem, itt Györy nem fogalmazott elég szabatosan. A »mondanivalóbeli hűség«-gel nem szabad játszunk. A »mondanivaló« az alkotásnak magja, lényege, s ha ezt meghamisítja a fordító, akkor minden elveszett. A részletekben, a formai megoldásokban — éppen azért, hogy a »mondanivaló« minél teljesebben érvényesüljön — tehet engedményeket, lehet »hűtlen« a fordító. De a lényegben soha.

3. Györy azt írja, hogy »hitelesebb művek« jobban tájékoztatták Európát az orosz népről, mint Gogol, Turgenyev és Tolsztoj művei. Ezt nem hiszem. A művészi tükrözésnek azon a fokán, amelyen a klasszikus orosz regény áll, ez fölöttébb kockázatos kijelentés. De a tények is mást vallanak. Amit a 19. század orosz viszonyairól tudunk, azt — túlnyomó nagy részben — az orosz irodalomból tudjuk.

4. Legkevésbé Györynek ezt a mondatát tudom elfogadni: »Az irodalmunkat első-sorban a remekmű diktatúrája viszi előre, ez fejleszté izlést, változtat szemléletmódot, gerjeszt rajongást, képzeletet.« Eszem ágában sincs tagadni a remekmű roppant szerepét, azt, hogy rajongást tud kelteni, felzaklatja a képzeletet, fejleszté az izlést és módosíthatja a szemléletet. Mégis, Györy tétele — »az irodalmunkat első-sorban a remekmű diktatúrája viszi előre« — hamis. Ez a »diktatúra«-fogalom csak egy idealisztikus gondolat-rendszerbe illenék bele, hiszen megfosztja primer irodalom-formáló jelentőségétől a társadalmi erők összességét. A »remekmű diktatúrája«-nak elmélete az irodalmat elszakítja a valóságtól, és mindenestül s végképpen egy sajátosan irodalmi mozzanatnak a kormányzó-formáló, mindenható irányítása alá rendeli. Ha hiszünk a »remekmű diktatúrája«-ban, nem hihetünk a társadalmi valóság döntő szerepében. Gondolom, a lényegben itt nem lehet köztünk komoly különbség, s voltaképpen csak arról van szó, hogy Györy János ezt a diktatúra-formulát a kelletténél jobban kiélezte.

MOLNÁR JÓZSEF:

A MAGYAR KLASSZIKUSOK SZOROZAT ARANY EMBER KIADÁSÁNAK FILOLÓGIAI PROBLÉMÁI*

Jókai Mór halálának 50. évfordulójára jelent meg a Magyar Klasszikusok legújabb kötete, amely *Az arany embert* juttatta 10 000 példányban olvasóközönségünk kezébe. Mint értesültünk, ez a példányszám pár hét alatt el is fogyott. Nagy örömmel és lelkesedéssel lehet üdvözölni ezt a kultúrforradalmi eseményt s ez egyúttal arra kötelez bennünket, hogy vizsgáljuk meg ennek a kiadásnak pontosságát és lelkiismeretességét.

Jókai regényének ez a kiadása, amint a *Jegyzetek*-ből megtudjuk, »az 1925-ben megjelent *Centenárius kiadás nyomán*« készült s nagy ellenőrző apparátussal készítette elő a Szépirodalmi Könyvkiadó, ha nem is a legalaposabban.

*Jókai Mór: *Az arany ember, Az utószót és a jegyzeteket* Lengyel Dénes írta. Sajtó alá rendezte Fónagy Iván. Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1954.